

Kapitel VII

Nya institutioner, förändrad marknadsorganisation och modifierade samhällsvärderingar – Horisont 2000

1 Allmänna metodologiska synpunkter

1.1 Betydelsen av en helhetssyn

Detta kapitel ägnas åt tre breda teman som berör samhällets institutionella organisation och dess förändring; ekonomins drivsystem, välfärdens bestämningsfaktorer och fördelning samt utformningen av de spelregler som skall kompromissa fram en ändamålsenlig och långsiktig lösning på ekonomins makrobalanser. Vi tar i tur och ordning upp problemet att ekonomiskt politiskt styra en komplicerad makroekonomi (avsnitt 2). Har vi för få medel eller är det för svårt? "Vad är egentligen industrin för något?" (avsnitt 3). Om ambitionerna att utjämna den materiella välfärden givit motsatta effekter, därför att man inte förstått hur ekonomin fungerar, utreds i avsnitt 4. Hur den policymodell ser ut som tillåter en rationell politik, med realistiska ambitioner, diskuteras slutligen i avsnitt 5. Vi finner att de "strukturer" som definierar industribegreppet, välfärdsapparaten samt institutionerna med uppgifter att bidra till ändamålsenliga kompromisser i samhället befinner sig i en svåröverskådlig förvandling. Detta är ett resultat av teknologisk förändring, många års "reformpolitik" samt omvärldens konkurrenstryck. De slutsatser som vi kommer fram till i detta kapitel bygger på ett ifrågasättande av möjligheterna att effektivt överföra ekonomisk kunskap till centrala analys- och planeringsinstanser (se Pelikan, 1985). Därmed öppnar vi dörren för

en diskussion inte bara om fördelar och nackdelar med marknadsorganisationen av en ekonomi utan framför allt av frågan var gränserna för ekonomisk politik går.

Detta kapitel är resonerande och spekulativt. Det visar på fakta-bitar ur ett komplext sammanhang. Vi saknar för närvarande en politisk-ekonomisk teori för att integrera dessa fakta till en helhetsbild. Vi kan inte göra anspråk på att presentera annat än hypoteser. Kapitlet handlar därmed om problem som mer ingående bör studeras inför nästa långtidsbedömning, dvs om förslag till ett forskningsprogram. Men en hypotes om hela ekonomins beteende är ofta bättre som arbetshypotes för policybeslut än en samling väl testade, men icke sammanfogade bitar. Nästan inga ekonomisk-politiska beslut av betydelse påverkar enbart enskilda delar av ekonomin. Man bör inte försöka påverka och förändra en ekonomi efter hypoteser, men om de säkra kunskaperna saknas varnar åtminstone goda arbetshypoteser för sådant som möjligen kan inträffa, och på denna punkt - om de farliga grunden i farleden - har den ekonomiska politiken notoriskt varit illa informerad.

Vi diskuterar genomgående utifrån långsiktsperspektivet - 90-talet och framåt - när den nuvarande generationen politiker lämnat arenan. Vi behöver därmed inte känna oss hämmade av vad som är acceptabel politik i dag.

Avsnitt 3 handlar som nämnts om ekonomins drivsystem, där "mätbar produktionstillväxt" skapas. Slutsatsen är att begreppet avindustrialisering och "för liten industri" ger en felaktig uppfattning om den svenska industripolitikens problem. Det är inte genom mer utrustning som Sverige i första hand skall komma ur sina makrobalansproblem utan genom att dynamiskt bättre hushålla med sina resurser, särskilt människan och hennes kunskapskapital. Med detta synsätt behövs ingen industripolitik utan istället en annorlunda utformad utbildnings- och arbetsmarknadspolitik.

Det följande avsnittet (avsnitt 4) ägnas därför åt den ekonomiska välfärdens bestämningsfaktorer och fördelning. Det verkar som

om endogena krafter i marknadssystemet håller på att vrida tillbaka resultaten av mer än två decenniers fördelningspolitik, mot en samhällsorganisation där återigen familjens privata förmögenhet blir en viktig trygghetsfaktor. Det verkar också som om detta är ett resultat av flera decenniers ansträngningar att uppnå exakt motsatsen, dvs att bygga upp en på det offentliga baserad välfärdsstat. Det konstateras att den för välfärdsstaten fundamentala idén om en kollektivistiskt organiserad jämnare "fördelning" inte fungerat, därför att mål, metoder och ambitioner att omfördela tagit sig sådana former att tillväxten - dvs själva grunden för den välfärd (det materiella produktionsresultatet) som skall omfördelas - har underminerats.

Till sist diskuteras (avsnitt 5) hur en policy-modell ägnad att hantera de två tidigare diskuterade problemen (produktionen och fördelningen) kan utformas, men med ett totalresultat som bättre liknar vad man egentligen önskade uppnå med välfärdsstaten. En central egenskap hos denna policy-modell är att kunna kompromissa fram långsiktigt syftande, centrala politiska beslut, som dels tar hänsyn till framtida generationer på bekostnad av nuvarande generationers omedelbara konsumtionsintressen, dels åstadkommer en allmän acceptans för det som framför allt kännetecknar en stabilt expanderande ekonomi, nämligen en ständig strukturomvandling på mikroplanet.

1.2 Nästa generations välfärd i 3-årssamhället

Ekonomisk politik har alltid en moralisk dimension. Den syftar till att påverka välfärdens storlek och fördelning. Politikens syfte och resultat är därför alltid föremål för delade meningar. Om t ex dagens demokratiska, parlamentariska procedur inte kan klara att fatta långsiktigt realistiska beslut vem tar då ansvar för nästa generations välfärd? Kommer de långsiktiga hänsynen att föras tillbaka till att bli en enskild familjeangelägenhet?

Man kan naturligtvis säga att om en viss ekonomisk politik,

vilken som helst, har ett brett politiskt stöd hos befolkningen, och/eller är förankrad parlamentariskt enligt en accepterad, demokratisk procedur, så måste resultatet också accepteras. Men egentligen är detta argument ointressant i en värld där individen på flera olika sätt kan uttrycka sin vilja och agera. Det vetenskapligt intressanta är att komma underfund med hur det ekonomiska systemet reagerar när det utsätts för inkonsekvent politisk påverkan. Hur reagerar t ex en rationell individ inför de väldiga förtjänstmöjligheter som kringgående av svensk skattelag erbjuder?

Man skulle kunna säga att vi med denna analys och de slutsatser som följer beträder det politiska området, där egentligen ingen objektiv vetenskaplig analys är möjlig. Detta är i viss mån korrekt. Ingen objektiv analys kan utföras om man inte först utgår från en väldefinierad målfunktion. En hel del av det som kommer att sägas i detta kapitel handlar om just målfunktionens utseende. Detta måste bli fallet när mål och medel tillåts flyta ihop, eller när traditionella ekonomisk-politiska medel blir en del av den politiska måluppsättningen.

Vad vi gör i detta kapitel är att egenmäktigt sortera bort en del variabler ur samhällets målfunktioner, och att från denna utgångspunkt resonera oss fram till en traditionell makroekonomisk balanslösning. Vi betraktar hela ekonomin utifrån perspektivet att maximera en långsiktigt stabil produktionstillväxt, som dessutom löser problemen med makroobalanserna. (Observera härvidlag att vi med detta angreppssätt inte tillåter en annorlunda "fördelning" att bli en del av produktionsvolymen, en kvalitetskomponent.) Vi frågar oss sedan dels hur stora resurser i ekonomin som genom samhällets förändrade organisation på olika sätt länkats bort från denna uppgift, dels vad man fått ut istället. Vi kan inte med dagens kvantitativa metoder inom nationalekonomin komma fram till ett siffermässigt preciserat resultat, men problemet, så formulerat, är forskningsbart. Och de enkla resonemang vi för leder fram till en testbar hypotes, nämligen att den fördelningspolitiska satsning som kännetecknat flera industribaserade välfärdsländer,

särskilt de skandinaviska, sett i ett långtidsperspektiv kan ha misslyckats.

Det visar sig att den policy-modell som behövs för att klara de makro-ekonomiska problemen och sysselsättningen mycket liknar den gamla svenska policy-modellen, som den växte fram under 50-talet, när väsentliga delar av vad som idag ingår i den offentliga sfären, fortfarande sköttes av den privata sektorn eller beslöts självständigt och under eget reellt ansvar av lokala politiska organ. En kompletterande hypotes är att en återgång till det gamla systemet inte behöver ge anledning till farhågor om en sämre fördelning än den vi kommer att få vid fortsatt produktionsstagnation och bibehållna makrobalanser. Varken välfärd eller fördelning behöver sålunda ges upp.

Kruxet verkar i första hand gälla "övergångsproblem" till en annan politik. Dels kan en viss höjning av den öppna arbetslösheten nu, snarare än senare, bli oundviklig, dels inställer sig frågan hur stor del av de uppgifter som i dag sköts av offentligt anställda som i framtiden kommer att utföras i privat regi. Finns det institutionella former för att klara övergången i "treårssamhället"?

2 Många mål och få medel som fungerar

2.1 För stort politiskt ansvar?

För få ekonomisk-politiska medel att uppnå för många ekonomisk-politiska mål med var ett klassiskt problem för 60-talets statliga utredningar om den ekonomiska politikens utformning.¹ Det klassiska svaret var att föreslå nya ekonomisk-politiska instrument (medel). De tidigare kapitlen har också demonstrerat svårigheterna att uppnå makroekonomisk balans inom den givna strukturella och institutionella organisationen av marknaderna. Problemet - det var slutsatsen - handlar dock inte om brist på ekonomisk-politiska instrument. Önskemålen har kommit i konflikt med eko-

nomins tekniska begränsningar. Dessa begränsningar innefattar dels individers och företags reaktioner, dels den ekonomiska vetenskapens och de politiska beslutsfattarnas begränsade förmåga att centralt förstå och styra någonting så komplext som en hel ekonomi efter specificerade önskemål. Det senare gäller alldeles oavsett hur många medel man har till sitt förfogande. Kan man få individerna i det ekonomiska systemet att sluta obstruera den centrala politiken vore balansproblemet betydligt enklare. Men det politiska problemet handlar om att ge upp mål och det är - som vi påpekat tidigare - den centrala statsmakten som har problem med bl a makrobalanserna.

Ingenting är mer ointressant för individer och företag. De träffas av konsekvenserna av statsmaktens försök att få ordning på sina makroproblem. Därför bör man åtminstone ställa sig frågan om det är nödvändigt. De mål som i första hand kommer i kläm - om man vill ha långsiktig tillväxt och makroekonomisk balans - är fördelningarna av inkomster och förmögenhet samt arbetslösheten. Fördelningarna har förmodligen redan "givit vika", även om vi inte riktigt känner det aktuella statistiska läget. Man skulle därför kunna säga - vilket redan sagts upprepade gånger i tidigare kapitel - att det makroekonomiska balansproblemet är politiskt, ej ekonomiskt eller tekniskt.

Hade det makroekonomiska balansproblemet endast varit en fråga om teknisk-kommersiell kompetens hos våra företag, eller ännu enklare, brist på investeringar, vore problemet också enkelt att lösa, vilket vi konstaterat tidigare. Att det industriella kunnandet inte svarar upp mot önskemålen beror på att vissa förutsättningar inte är uppfyllda. Den politiska ståndpunkten att industrin bör få hjälp att bli bättre är i själva verket barock i en av världens mest avancerade industrinationer. Kunnandet hur företagen bäst skall skötas finns inom näringslivet och inom företagen själva. Politikerna har av helt andra skäl valt att presentera problemet som ett tekniskt-ekonomiskt problem i industrin, som man från centralt håll bör åtgärda.

2.2 Institutionerna kompromissar

Samhällets institutioner har som sin viktigaste uppgift att uppnå kompromisser, där klara, objektiva lösningar inte är uppenbara och där någon part måste ge vika, på marknaderna eller i det politiska maskineriet. Dessa institutioner är därför en integrerad del av det svenska värdesystemet. De flesta, inte ens aktörerna själva, är helt medvetna om sina uppgifter i det kompromisspel i värden som pågår. Eftersom reglerna och målen delvis sitter i aktörernas undermedvetna är de utomordentligt svåra att förändra i en medveten politisk process. Sådana förändringar sker därför sakta (endogent), under påverkan av de tekniska och ekonomiska krafterna. Konsekvensen blir "politiska konjunkturcykler". Man kan illustrera problemet genom att till sig själv försöka ge ett realistiskt svar på frågan hur vi kommer att resonera om arbetslösheten om 5 à 10 år.

Ett problem är när samhällets kompromissinstitutioner kommer på konfliktkurs. Ett annat problem är att när kris uppstått måste anpassningen av spelregler ske snabbare än den smygande, endogena varianten möjliggör. 70-talet illustrerar bägge dessa fenomen. Det är till och med möjligt att den första aspekten - svårigheterna i kompromissmaskineriet - utgör förklaringen till krisen. Med den "gamla svenska modellen" (se avsnitt 5) hade krisen kanske aldrig uppstått.

Ännu mer besvärligt för den ekonomiska analysen är det faktum att spelreglernas förändring gått mycket långsamt och till stora delar ägt rum genom gradvis acceptans i samhällslivets undermedvetna. Detta innebär att processen sällan kan reverseras. Ingen känner de värderingar, regler och lagar som gällde tidigare, säg på 50-talet, och som i många avseenden bottnade i en uråldrig tradition, tillräckligt väl för att kunna iscensätta en återgång, om det befinns nödvändigt eller politiskt önskvärt.

3 Ekonomins drivsystem - avindustrialisering eller vägen till det moderna informationssamhället

3.1 Är industrin för liten?

Den gängse synen i svensk ekonomisk-politisk debatt är att tillverkningsindustrin har blivit för liten för att kunna klara vår utrikesbalans via export. Detta synsätt bottnar i en gammal uppfattning om företagets (en fabrik) och varuhandelns roll i det ekonomiska skeendet. Bilden av en nationell ekonomi som drivs framåt av en jättelik "makroproduktionsfunktion", som matas med maskinutrustning, arbetstimmar och en exogent antagen produktivitetstrend dominerar fortfarande såväl läroböcker som de utredningar som förbereder ekonomisk-politiska insatser. Från detta synsätt härrör konstigheter som att en krympande andel "industriarbetare" i den statistiskt registrerade totala sysselsättningen innebär att ett land håller på att "avindustrialiseras" och att företagen med statsmaktens hjälp skall investera Sverige till balans med hjälp av maskiner och industribyggnader.

Vi har i denna skrift framhållit resursallokeringens betydelse för den makroekonomiska tillväxten - inte mellan sektorer utan mellan och inom företag. Detta är ett steg i riktning mot en nödvändig, mikrobaserad makroanalys av dynamiken i resursernas fördelning och användning.

Vi har också starkt framhållit det statistiskt oregistrerade kapitalet det industriella kunnandets betydelse i den moderna ekonomin.

Slutligen är en ekonomis balansproblem inte bara en fråga om utbudets bestämningsfaktorer, utan i hög grad något som har med den totala efterfrågan och prisbildningen i samhället att göra.

3.2 Producenttjänster drar lika mycket folk som industrin

Som Carlsson visar i sin specialstudie av tjänsteproduktionen (se också kapitel V), kringgärdar sig tillverkningsindustrin med en mycket stor sektor - av samma storleksordning - som ägnar sig åt producenttjänster eller tillverkningsstödjande produktion av tjänster. Denna sektor omfattar allt från konsultverksamhet och uppdragsverksamhet i olika former till hela distributionssystemet bestående av grossist- och detaljhandel samt transporter. Produktivitetshöjande teknikförändringar i produktionen av producenttjänster kommer ofta industrin till del. Framför allt är den institutionella gränsen mellan de två "sektorerna" mycket flytande (vi återkommer till detta). Huruvida ett industriföretag sköter distributionen internt eller via agenter beror på vad som är lönsamt, och den institutionella lösningen av distributionsproblemet ändrar sig hela tiden. Vi kan erinra oss att svensk industri har en i egen regi produktionsstödjande verksamhet utomlands som 1982 sysselsatte totalt ca 330 tusen personer, att jämföra med en sysselsättning i Sverige i direkt industriproduktion på 893 tusen, dvs personer inom den sektor som statistiskt kallas industri. De svenska storföretagen hade aldrig klarat omstruktureringen under 70-talet så smidigt som skett utan den enorma marknadsföringsresurs som utlandsverksamheten representerar.²

Förskjutningen av företagets aktivitetsbas från tillverkningen "bakåt" mot produktutveckling och "framåt" mot marknadsverksamhet drivs av den teknologiska och marknadsmässiga utvecklingen och håller på att förändra begreppet "industri" som ett statistiskt observerbart fenomen. Ekonomisk makroanalys, som inte tar hänsyn till detta, blir också i grunden felaktig. Här måste en fundamental metodändring åstadkommas innan nya långtidsutredningar av traditionellt snitt produceras.

3.3 Friska och utbildade arbetare ökade produktiviteten

Ett viktigt exempel på statistisk felinformerings galler industrins produktivitet, som i väsentlig utsträckning bestäms utanför den statistiskt registrerade industrin, i den stödjande tjänsteproduktionen och i marknadsmiljön. Den offentliga sektorns inriktning och funktion under ett historiskt skede illustrerar en del av detta problem. Under större delen av industrialiseringsprocessen i den svenska ekonomin sedan mitten av 1800-talet ägnade den sakta växande offentliga sektorn (dvs i allt väsentligt den kommunala sektorn) huvuddelen av sina resurser åt sjukvård, utbildning och försäkringsskydd ("trygghet"), samt investeringar i vägar och järnvägar, eller kort och gott åt att få fram en "infrastruktur" av friska och utbildade arbetare till industrin, som under 1900-talet i ökande grad inte behövde oroa sig för sin ålderdom.³ Sjukvård, utbildning och transportinvesteringar betalades, och betalas fortfarande i första hand genom beskattning av (kostnadsförs hos) hushållen. Men produktivitetseffekten av mer friskare och bättre utbildad arbetskraft bokförs i industrin, som förbättringar i totalproduktiviteten.⁴ Det var först mot 60-talets slut som nya ambitioner inom den offentliga sektorn i någon väsentlig utsträckning började dra resurser.

Det privata näringslivets och den offentliga sektorns serviceproduktion är en integrerad del av makroekonomins drivsystem. Organisationen av denna serviceproduktion spelar dock en roll för hur den bidrar till hela ekonomins produktivitetstillväxt. Skall den organiseras marknadsmässigt, som exportindustrin, eller administreras, som inom den offentliga sektorn. Det är en mycket vågad arbetshypotes att utgå ifrån att det inte spelar någon roll. Tyvärr är ekonomernas metoder att analysera och utvärdera de olika, alternativa organisationsformerna utomordentligt bristfälliga (se Pelikan, 1985). Men för att få fram poängen klart, låt oss ställa några provocativa frågor:

- Vad händer när (om) hälsovården på 90-talet blir den största enskilda näringsgrenen i den svenska ekonomin utan att befolkningens hälsa förbättrats?

- Vad händer när utbildningssystemets kostnader ökar och en större andel av den potentiellt arbetsföra befolkningen hålls i skolbänken utan att för yrkeslivet bättre utbildade människor kommer fram?

- Vilka syften utöver investering i hälsa och kunskap har dessa sektorer som uppgift att fylla. Vad får det i så fall kosta och var har klart definierade beslut i dessa frågor tagits?

Den debatten har ännu bara förts sporadiskt och trevande, och skälet är enkelt; frågan är ideologiskt känslig. Vi vet dessutom mycket litet om den produktion som åstadkoms i skolor och sjukhus.

3.4 En liten grupp storföretag kommer alltid att dominera

Den svenska ekonomin och utrikeshandeln dras i dag framåt av en liten grupp internationella storföretag som visat sig kunna anpassa sig effektivt till 70-talets förändrade konkurrensbetingelser. Att så skulle ske var dock ingalunda självklart. Framför allt har det varit i grunden felaktigt att, som varit kutym i "långsiktanalys", ta som ett faktum att produktionen från aggregatet av storföretag bara skulle fortsätta att växa. Det blir dock både enkelt och naturligt att ta till sådana förenklingar, när man inte vet vad som döljer sig under aggregatets yta.

Det är i första hand storföretagen vi vet något om. Dessa storföretag utgör - i dag mer än tidigare - en hårt integrerad del av det internationella produktions- och finanssystemet, särskilt OECD-området. De 20 största företagen har mer än hälften av sin verksamhet utanför Sveriges gränser. Verksamheten styrs idag från huvudkontor baserade i Sverige, men företagen är internationella vad gäller sin orientering och förutsättningen för basering i Sverige bygger på att en ändamålsenlig industriell miljö finns i Sverige. Tillgången på kvalificerad arbetskraft är speciellt kritisk.

Under de senaste 10 à 20 åren har dessutom en betydande ompositionering bland de största företagen skett. Några storföretag har gått i konkurs. Ett antal storföretag från 50-talet har halkat långt ned på rankingslistorna. Andra företag har dock hela tiden växt till sig och tagit över. Det kan dock hända (se Jagréns specialstudie) - och det har hänt tidigare - att förnyelsen kommer av sig och att en sådan omvandlingsprocess i huvudsak leder till utslagning och kontraktion. Orsakerna kan vara många, som t ex ett långvarigt gränsskydd för utländsk konkurrens, en förändrad industriell miljö ("det är inte fint att arbeta i industrin") etc. Den engelska industrin bjuder på varnande exempel.

Det är i stället främst på nedläggningssidan som det inte fungerat bra under senare år (se Örtengrens specialstudie).

Även om de svenska storföretagen tillsammans med de nya företagen inte lyckats fylla det tomrum som krisindustriernas kontraktion skapat, så finns en bred teknisk-kommersiell bas för ekonomisk tillväxt, som få andra industriländer kan ställa upp med.⁵ Det är inte på kompetenssidan som problemet "en för liten industri" skall studeras.

3.5 Vad håller tillbaka tillväxten?

Problemet bör i första hand sökas i de politiska konsekvenserna av 60- och 70-talens tro på att produktionstillväxten skötte sig själv och att vi ur en ständigt växande, given produktionskaka kunde kosta på oss en långsammare strukturomvandling. Därmed - och med en början i det sena 60-talets regionalpolitik - ändrade vi förutsättningarna för ekonomisk tillväxt.

Tillgången på kvalificerad arbetskraft utan löneinflation sätter gränsen för expansion i de lönsamma tillväxtföretagen. Arbetsmarknadspolitikens uttalade uppgift har alltid varit att se till att denna industri får den rätta arbetskraften. 70-talets arbetsmarknadspolitik har dock råkat bli den rakt motsatta. Lönerna har sub-

ventionerats upp i krisindustrierna till en nivå som legat betydligt över industrigenomsnittet. Den solidariska lönepolitiken har minskat skillnaden i arbetsersättning mellan högproduktiv och lågproduktiv arbetskraft. Framför allt har incitamenten hos arbetskraften att gradera upp sig genom utbildning och flyttning till mer krävande jobb påverkats negativt. Utan industrisubventioner hade krisindustriernas löner gått ned kraftigt. Vissa verksamheter hade då klarat sig. På annat håll hade arbetskraften tvingats över till mer produktiva jobb i andra företag. Att så inte skedde förklarar förmodligen större delen av den långsamma "tillväxten" i den friska delen av industrin (se Carlsson-Bergholm-Lindberg, 1981, Eliasson, 1984a, samt Örtengrens specialstudie).

3.6 Avindustrialisering - en statistisk villa

Den traditionella tillverkningsindustrin håller av tekniska och kommersiella skäl på att ändra karaktär. På vägen mot en produktbaserad industriell teknologi minskar den statistiskt väl registrerade hårdvarudelen av tillverkningen i de totala kostnaderna. Utvecklingen går visserligen långsamt. En sänkning av andelen med tre procentenheter i hela industrin kan registreras mellan 1976 och 1982 (se kapitel V). En fortsättning i denna takt ger dock upphov till betydande förändringar mot 90-talets slut, inte minst i arbetskraftens sammansättning. Tjänsteproduktionen växer inom företagen eller glider över i andra sektorer eller integreras kanske till och med i familjens ekonomi. Företagens sammansättning ändras. Medan skalfördelarna växer på den finansiella sidan och inom marknadsföringen, krymper de på annat håll. Såväl produktion som produktutveckling i en sofistikerad verkstadsindustri kännetecknas av ökat specialistkunnande, som ofta etableras utanför storföretagen.

Om man lägger samman industriföretagens tillverkning och den tillverkningsstödjande tjänsteproduktionen inom och utanför industrin så har sysselsättningen inte sjunkit under efterkrigstiden. Lägger vi till utlandsverksamheten och inhemsk distribution har

"industrin" eller den totala sysselsättningen i varuhantering förmodligen ökat.

Om dessutom den förmodade produktionsstödjande delen av utbildning, hälsovård och "arbetsmarknadspolitik" adderas, kan sannolikt en kraftig tillväxt i den totala "varuproducerande sektorns" sysselsättning noteras. Det allvarliga är egentligen att denna totala sysselsättningsexpansion inte matchats av en motsvarande tillväxt i produktionsvärdet (se Carlssons specialstudie). Den totala industrin - motorn som skall driva vår ekonomi framåt mot tillväxt och balans - är med andra ord inte för liten. Den är sysselsättningsmässigt för stor. Men de nytillkomna delarna, utanför den direkt kommersiella tillverkningen, har inte produktivitetmässigt följt med det privata näringslivets tillverkningsenheter.

3.7 Arbetsmarknadspolitikens kvalitet

Om sättet att allokera resurser spelar en stor roll för totalproduktivitetsens ökning - vilket studier vid IUI tyder på - måste arbetsmarknadens mekanismer att slussa rätt person till rätt jobb vara en av de viktigaste allokeringmekanismerna. Om individens kvalitet snarare än hans arbetstimmar växer i betydelse för produktionsresultatet blir arbetsmarknadens mekanismer än mer betydelsefulla för makroekonomins utveckling. Det kommer under 90-talet att kosta samhället mer i förlorat produktionsresultat än det gjorde tidigare att ha duktiga och utvecklingsbara människor sittande på enkla jobb utan stimulans att själva göra något åt sin situation.

Vad vi kan konstatera är att den moderna industri som växer fram, och som skall bidra till den makroekonomiska balansen på 90-talet för ett växande antal människor, ställer starkt ökade krav på arbetsinsatsens intellektuella kvaliteter, medan förmågan till repetitivt tillverkningsarbete kommer att värderas ned. De kvaliteter arbetsmarknaden i ökande grad efterfrågar kan dessutom förväntas bli mycket mer differentierade än de är i dag.

Framför allt handlar det om förmågan att klara variationer i arbetsuppgifter, ofta på eget initiativ och interaktivt mellan människor. De nya, krävande jobben inom utvecklingsarbete, management och marknadsföring handlar i högre grad om varierat personligt umgänge än om att kunna hantera maskinell utrustning.

Den växande betydelsen av arbetsinsatsens kvalitet sätter investeringar i utbildning i bred bemärkelse i centrum och ställer utbildningsinstitutionerna inför uppgifter som de i dag inte alls behärskar. Hur skall till exempel undervisningssystemets utbildningsfunktion ("investering") samordnas med skolornas naturliga arbetsmarknads- och selektionsuppgifter och andra uppgifter som indoktrinering, konsumtion, kulturbevarande etc? Vad skall prioriteras? Var och hur utbildningen skall äga rum är en stor industripolitisk fråga. 6 % av Sveriges BNP satsas på det offentliga utbildningssystemet. Vad har denna resursinsats givit för utbyte?

En växande del av den yrkesinriktade utbildningen äger rum inom företagen. Vad gäller dess mer exklusiva former, de som leder till toppbefattningarna i samhället, handlar det mer om varierande karriärer med ett betydande inslag av selektion än om utbildning.

3.8 En stor organisation som inte kontrolleras av konkurrenter blir alltid ineffektiv

Liknande bilder kan rapporteras från forskningen, från hälsovården, från arbetsmarknadsområdet osv. Tillsammans med utbildningen handlar det om aktiviteter som, vad gäller den rutinmässiga, administrativa hanteringen, i vårt land huvudsakligen övertagits av den offentliga sektorn. Tillsammans drar dessa aktiviteter ca 45 % av det offentliga resurser eller 13 % av BNP. Deras utformning och inriktning påverkar den statistiskt registrerade industrins produktionseffektivitet. I en relevant analys bör dessa aktiviteter studeras innan man tittar på den tekniska produktiviteten i "industrin". Det är framför allt två saker som bör dras fram i

detta sammanhang. För det första är den centrala organisationsform som kännetecknar samtliga nämnda aktiviteter när de äger rum i offentlig regi enligt all erfarenhet ett ineffektivt sätt att administrera dels en så stor verksamhet, dels en så differentierad verksamhet som undervisning och uppgradering av människor eller förmedling till nya jobb. Man kan på denna punkt jämföra med marknadsföring, försäljning och installation av komplicerad industriell utrustning - en uppgift som vanligtvis ägnas mer resurser, mer intensitet och mer aktivt personligt engagemang än motsvarande marknadsföring av människor. Det är därför en närmast självklar förväntan att den standardiserade och byråkratiserade administrationen av det svenska skolsystemet eller arbetsmarknadspolitiken lätt kan förbättras. Den andra aspekten gäller det förändringskrav som arbetsmarknaden hela tiden lägger på utbildningen. I en sådan situation är monopolisering och standardisering närmast förödande för utbildningsproduktens kvalitet, som i första hand bör kännetecknas av differentiering.

Konkurrens genom fri nyetablering och experimenterande med nya lösningar på affärsproblemen är effektiva kvalitetshöjande faktorer inom näringslivet. Såväl inom utbildningssystemet som på arbetsmarknaden är konkurrens genom fri nyetablering i lag förbjuden. Inom dessa områden måste betydande organisatoriska förändringar äga rum redan på 80-talet, om vi skall klara sysselsättningsproblemet under 90-talet.

Senare års studier vid institutet har väckt till liv en gammal schumpeteriansk tanke (se Day-Eliasson, 1986), nämligen att långsiktigt stabil och snabb produktionstillväxt i hela ekonomin kräver en bibehållen, starkt differentierad ekonomisk struktur, en ojämn fördelning av prestanda, prisspridning och framför allt en relativt ojämn fördelning av samhällets inkomster. Differentiering är ett resultat av den ständigt fortgående omvandlingen i en ekonomi - innovativt nyföretagande, förnyelse av existerande företag och utslagning av de företag som inte förmår konkurrera - som konstituerar själva tillväxten. Den är inget mål i sig. När det gäller företagen är dessa konsekvenser något som är relativt lätt att

acceptera. När det gäller människor, som också råkar ut för den fortgående differentieringen, har samhället ett moraliskt ansvar för dem som råkar illa ut. Det argument vi fört är att det inte finns något reellt val mellan jämnare fördelning och en stagnerande eller mindre produktionskaka. Vill man ha en jämnare fördelning måste samhällsekonomin växa och fördelningen kommer att kännetecknas av stor rörlighet på mikronivån. Orsaken till att det tycks föreligga en konflikt mellan en differentierad marknadsekonomi och socialt inspirerade fördelningsmål beror på två missuppfattningar. Den viktigaste och helt oförklarliga missuppfattningen gäller att verbalt uttryckta önskemål om en rättvisare fördelning omtolkats i statistiska mätningar som fångar varje individ i ett ögonblick. Data från amerikanska undersökningar av den typ som IUI håller på att genomföra visar att individer under livscykeln statistiskt går igenom mycket varierande välfärdstillstånd, som delvis beror på hur vi mäter (se Stafford-Duncan, 1981). Det enda meningsfulla fördelningsmålet är att koncentrera ambitionerna till individernas livsinkomst.

Den andra missuppfattningen gäller en misstro mot det ekonomiska systemets förmåga att utan att agenterna har detta som mål ändå uppnå acceptabla fördelningsresultat, och att byta denna misstro mot en stark tro på att en centralt administrativ lösning skall klara samma uppgift bättre. En omformulering av välfärds-samhällets mål och en mer realistisk verklighetsuppfattning skulle lösa upp ett stort antal politiska kontroverser i dag och framför allt möjliggöra en mer rationell syn på olika samhällsorgans uppgifter i en dynamisk ekonomi. De blir färre. En slutsats blir t ex att en differentierad och innovativ arbetsmarknad sköter allokeringsfunktionen bäst. Som en agent i denna differentierade arbetsmarknad får då den offentliga arbetsmarknadsmyndigheten en naturlig uppgift att koncentrera sina ansträngningar på dem som har det speciellt svårt. Denna diskussion, som berör grunderna för hur den totala produktionen i ekonomin kan organiseras, följs vad beträffar fördelningskonsekvenserna upp i nästa avsnitt.

Om den bild av produktionens struktur och förändrade institutio-

nella organisation som skisserats i detta avsnitt bekräftas av fortsatta statistiska studier, ställs politikerna inför en radikalt förändrad och nedbantad uppgift. De svenska markrobalanserna löses bäst om de industripolitiska engagemangen i produktionssystemet minskas, därför att de verkar strukturkonserverande, och av en arbetsmarknads- och utbildningspolitik som reformeras i syfte att hjälpa fram och socialt underlätta den strukturförändring som marknadskrafterna driver fram. Den välfärdsekonomiskt rationella lösningen kan till och med bli att göra stora delar av den offentligt styrda produktionen till en del av det privata näringslivet.

4 Vem står egentligen för välfärden?

4.1 Det offentliga stör eller står för välfärden?

Ett tidigare vanligt svaret på rubrikens fråga var att näringslivet - i första hand industrin - står för produktionen, medan det offentliga tillhandahåller fördelningen och "därmed" välfärden. Den senaste 10-årsperiodens ekonomiska erfarenheter har dock inneburit att denna syn på arbetsfördelningen mellan det privata och det offentliga börjat ifrågasättas.

Den första invändningen är att den ekonomiska politiken på ett väsentligt sätt förorsakat de ekonomiska störningar industriländerna utsatts för, och därmed äventyrat själva grunderna för en omfattande offentlig verksamhet. Avsaknad av marknadsprissättning och ineffektiviteter i den offentliga sektorn samt inom hårt reglerade eller beskattade delar av marknadsekonomin har stört resursallokeringen.⁶

Den andra invändningen gäller finansieringen av den offentliga sektorn. Problemet med välfärdens finansiering uppstod när produktionstillväxten stagnerade. Samtidigt som underlaget för finansieringen av välfärdsstatens fördelningssystem krympte, ökade kraven på systemet bland annat från de arbetslösa. Överhuvudtaget hade nästan tre decennier av snabb och stadig produktionstillväxt

skapat ett beroende av fortsatt hög och växande konsumtionsstandard hos industriländernas invånare, ett beroende som visade sig vara svårt att bryta när produktionstillväxten stannade upp. Inte minst den offentliga sektorn ansvarade i hög grad för permanentet av konsumtionsvanorna. De jättelika offentliga budgetunderskotten, som i sin tur genom att inkomster och efterfrågan hållits uppe skapat externa underskott, äventyrar enligt OECDs senaste Outlook (June 1985) hela världsekonomin tillväxtmaskineri. Inflation skapas.

Den tredje invändningen gäller själva frågan, vem som har stått för välfärden? Till skillnad från de tidigare invändningarna, som är av spekulativ natur, kan man beträffande den tredje faktiskt ta reda på hur det förhåller sig. Ytterst lite forskning har dock bedrivits på denna viktiga punkt.

Vi observerar t ex hur innovativa, institutionella anpassningar förändrar välfärdens förutsättningar. Som exempel kan nämnas den grå sektorn, institutionell fragmentering av företagsorganisationer och en växande betydelse av privat förmögenhetsbildning som försäkringslösning för familjen.

4.2 Fördelningsmålen kritiska för den svenska modellen

Sverige har den i västerlandet, mätt per capita kanske största välfärdsbudgeten och den i relation till BNP största offentliga sektorn om transfereringarna räknas in. Sverige har åtminstone på papperet de mest ambitiösa och mest klart uttalade fördelningsmålen bland västländerna. Den enkla filosofin i den svenska policymodellen - alla årgångar - har varit att fördela den totala produktionskakan via beskattning och tillväxt i den offentliga sektorn men att - åtminstone före 70-talet - inte lägga sig i hur kakan producerades. Icke desto mindre finner man att större delen av fördelningen via offentlig budget handlar om omfördelningar över individens livscykel.⁷ Barnavård, utbildning, hälsovård och åldersvård står för merparten av de offentliga utgifterna. Det handlar

om tjänster som efterfrågas i alla samhällen, och en efterfrågan som i allmänhet växer snabbare än produktionen totalt. I andra länder tas denna verksamhet i olika hög grad om hand av det privata näringslivet, särskilt i USA och i synnerhet i Schweiz (se Carlssons specialstudie). I princip finns det ingenting som hindrar att alla de livscykelomfördelade verksamheterna hanteras av privata försäkringsbolag eller som skattebefriat sparande.

4.3 Försäkringssystem lika bra?

Det offentliga försäkringssystemet skulle då kunna koncentrera sina uppgifter till klart "sociala" tjänster, som inte kan hanteras inom ett vinstbaserat försäkringssystem. En specialisering av det offentliga välfärdsproduktion till de svåra fallen skulle möjliggöra en fokusering med administrativa effektivitetsvinster, därför att skalan på verksamheten blir mindre och möjliggör de mer varierade insatser, som effektivitet i en differentierad serviceproduktion kräver. Dessutom kan en klar förenkling av det offentliga finansiering och av skattesystemet uppnås.

Hur stora de resurser är som via offentlig budget används för omfördelning av livsinkomsten mellan individerna känner vi inte statistiskt. Låt oss i brist på tillförlitlig statistik anta att de är av storleksordningen 10 % av den offentliga budgeten. Till detta kommer den rena administrationen av nödvändig offentlig verksamhet. Med en nivå på den offentliga sektorn på ca 30 % av BNP, vilket ligger nära den schweiziska nivån skulle hela den skattedebatt vi i dag har försvinna. Skattekilarna i prissystemet skulle minska radikalt (se specialstudie VI). Incitamenten att kringgå skattesystemet skulle minimeras. De försäkringstjänster som bjuds ut under konkurrens skulle bli mer varierade och förmodligen, på grund av konkurrens, mer effektivt producerade. Den grå sektorn borde krympa om dess storlek beror på de faktorer som anförs (se Hansson, 1983, Feige, 1985). Man skulle också slippa det demokratiska dilemma som ligger i att en stor del av väljarna - i 1985 års allmänna svenska val mer än hälften av väljarkåren - är

det offentliga systemets klienter, som för sin inkomst "känner sig beroende av en stor offentlig sektor".⁸

4.4 Familjen viktigast?

Låt oss till detta foga några observationer om fördelningens bestämningsfaktorer. Vissa studier pekar på att "den större familjen", som innefattar flera generationer, har en vida större betydelse för inkomstutjämnningen i samhället än den offentliga fördelningspolitiken någonsin kan få.

Det handlar dels om rent materiella omfördelningar mellan individer och generationer, dels om familjens fostrande och utbildande betydelse osv, dvs överföring av humankapital mellan generationer.⁹

4.5 Företagen som inkomstutjämnare

En icke uppmärksammas välfärdsskapande och omfördelnde institution är företaget, arbetsplatsen. Varje större arbetsplats kännetecknas av stora svårigheter att rätt värdera individens insatser och produktionsresultat. Arbetsersättningen speglar detta i så måtto att de högproduktiva arbetarna avstår en del av sitt produktionsresultat till de lågproduktiva arbetarna inom samma tillverkningsställe eller "arbetslag". Inom en given arbetsplats är förmodligen denna omfördelning procentuellt betydligt större än de omfördelningar som speglas av Sveriges inkomstskatteskalor.

Integrerad produktion på stora arbetsplatser har, som nämnts, alltid uppvisat fördelningar av produktionsresultaten som klart skiljer sig från arbetsinsatsens volym och kvalitet. De högproduktiva individerna har tvingats acceptera detta av tekniska-organisatoriska skäl därför att deras produktivitet beror av att de utgör en del av en större organisation. I viss mån har ackordslönesättningen varit ett sätt att kunna ge en mer rättvisande lönesättning.

Uppdelning av produktionen i väldefinierade element, som tas om hand av arbetslag med gruppäckord har varit ett annat sätt, som i första hand kännetecknat byggarbetsplatser. Man kan där också konstatera att byggarbetslagen dels gjorts så små som möjligt för att möjliggöra effektiv internkontroll av "smitning" och parasitisk verksamhet, dels nästan alltid bemannats av arbetskraft med jämn kvalitet. Ett byggarbetslag ligger mycket nära begreppet "företag", särskilt företag av typen konsult-, reklam- och advokatbyråer, där alla ovan nämnda aspekter också kan registreras (se t ex diskussion av hur delägare i advokatbyråer ersätts i Gilson-Muonik, 1985, samt den klassiska behandlingen av det allmänna smitningsproblemet i stora organisationer i Alchian-Demsetz, 1972). Där arbetslag är tekniskt möjliga att organisera förekommer de också i olika juridiska skepnader.

4.6 Institutionell fragmentering förändrar inkomstfördelningen och arbetets former

Den tekniska utvecklingen underlättar i växande utsträckning bildandet av fristående "arbetslag" i industrin. De ekonomiska incitamenten stimulerar, trots motsatta ambitioner hos lagstiftare och fack, bildandet av fler "arbetslag". För det första verkar de stora arbetsplatserna, baserade på skalekonomi, bli ekonomiskt allt mindre effektiva relativt annan ekonomisk verksamhet. När produktteknologin tar över processindustrins tidigare roll stimuleras småskalig organisation av arbetsplatserna. Effektivare tekniker för total flödeskontroll av tillverkningen över stora geografiska avstånd stimulerar tillväxten av underleverantörssystem. Dessutom är det inte längre tillverkningen som ensam bär upp den svenska industrin. Medan skalekonomin minskar i betydelse på tillverkningsidan börjar den spela en allt större roll på marknads- och finansieringssidan. Ju mer komplexa svensk verkstadsindustris produkter blir, desto intimare blir sambanden mellan tillverkare och användare i form av utbildning av användarna, servicekontrakt, garantiåtaganden, fortlöpande uppdatering av produkten osv. Sk customer markets (Okun, 1981) utvecklas, där flera traditionella "mark-

nadsfunktioner" ersätts av administrativa system. Stora delar av svensk industri arbetar på denna typ av marknader. Etablerandet av en internationell marknadsorganisation i egen regi är en spegling av denna utveckling. I produktutvecklingen ökar komplexiteten så snabbt att inte ens världens största företag, som IBM och AT&T, kan hålla sig internt med allt det specialistkunnande som erfordras. Kring den nya typen av företag som håller på att växa fram frodas alltså en svärm av specialistföretag. Allteftersom tjänsteproduktion blir den dominerande produktionsverksamheten även inom tillverkningsindustrin skapas allt fler möjligheter till fragmentering av produktionen i självständiga enheter, arbetslag eller företag som i ökande grad möjliggör att individer, eller små grupper av "lika individer", får betalt i proportion till värdet av sin arbetsinsats. Egenföretagande blir en vanligare arbetsform, medan löntagarna förlorar mark. Detta fenomen kan också klart observeras inom en typisk "serviceindustri", nämligen elektronikindustrin, t ex i USA. Institutionell fragmentering stimuleras dessutom i ett högskatteland som Sverige.

Om utvecklingen går i den riktning som vi betonat på annat håll i denna skrift, nämligen mot en snabbt växande betydelse (för produktionssystemets totalresultat) av kunnande, kompetens och arbetskapacitet knutna till enstaka individer, blir en logisk konsekvens att förvänta sig en allt starkare tendens till utbrytning från de stora tillverkningsorganisationerna, inom vilka de högproduktiva individerna måste dela med sig större delen av sitt produktionsbidrag. Varför skall någon hyra ut avkastningen på sitt humankapital billigt till ett företag, när han med hjälp av ny teknologi kan förränta det minst lika bra i mindre skala i egen regi?

Om de högproduktiva arbetsinsatserna bryts loss från de stora tillverkningsbaserade företagsorganisationerna är det uppenbart att den ekonomiska kapaciteten för intern inkomstutjämning på stora arbetsplatser (fabriker) kommer att reduceras.

4.7 Den grå sektorn

Den grå ekonomin har i flera år diskuterats som en konsekvens av det allt högre uttaget av individens produktionsresultat som skatt. Det är lätt att få gehör för synpunkten att incitamenten för kringgående av beskattning är så stora i högskatteländerna att rationella människor i hög och ökande utsträckning rimligen måste utnyttja sig av de möjligheter som står till buds. Rationellt beteende skapar en grå, statistiskt oregistrerad ekonomisk verksamhet, eller ökar benägenheten att substituera fritid mot arbetstid. Incitamenten till kringgående ökar så småningom mer än proportionellt mot skattesatsen, och därmed även proportionen grå verksamhet. Efter en viss gräns kommer ett ökat skatteuttag att leda till mindre skatteinkomster. Vi hamnar på den s k Lafferkurvans högersida. Ett antal studier från senare år antyder att Sverige befinner sig på kurvans högersida. (Se Jakobsson-Normann, 1981, Feige-McGee, 1983, Feige, 1985, samt specialstudie VI i denna volym). Att skatta storleken på den grå sektorn och Lafferkurvans tidsdimension är dock metodologiska vågstycken. De skattningar som gjorts på den grå sektorns storlek uppvisar en mycket stor spridning. Medan Feige har hävdats att produktionens stagnation i industriländerna på 70-talet kan vara en statistisk villa - tillväxten har i stället ägt rum inom den grå sektorn - så pekar andra beräkningar med annan metodik på små och inte andelsmässigt växande, grå sektorer (Hanson, 1983).

En kanske ännu mer intressant teoretisk möjlighet, som utvecklas i specialstudie VI, är att priserna påverkas av skattesystemets utformning. Sålunda är t ex en Volvo före moms och accis billigare i Danmark än i Sverige. Danmark har en högre total beskattning av bilar än Sverige. Samtidigt tenderar höga skatter att driva upp bruttoersättningen för arbete. Den som effektivt kan kringgå beskattningens alla led i ett land får därmed på grund av skatteincidensen i ett högskatteland, förutom "skattevinsten", även förmånen av en billigare produkt än kunden i lågskattelandet.

4.8 Socialförsäkringssystemet undermineras?

Privata motlösningar av den offentliga fördelningspolitiken inom marknadssystemets ram håller även på att ta över en del av socialförsäkringssektorns tidigare uppgifter. Barro markerade redan 1974 farhågor för att en slarvig statlig budgetpolitik så småningom skulle underminera förtroendet för "välfärdsstatens" kapacitet att stå för sina åtaganden. De statliga underskotten var inte ekonomiskt ointressanta på det sätt 60-talets läroböcker i makroekonomi lärde ut. De innebar inteckningar i framtida generationers välfärd. Individerna försöker motverka dessa framtida negativa konsekvenser genom ökat sparande i dag, dvs den ökade osäkerheten om det offentliga socialförsäkringssystemets förmåga att stå för sina åtaganden kompenseras med privat försäkrings-tagande och privat förmögenhetsackumulation. Barro fann statistiskt stöd för att människorna de facto betraktade växande budgetunderskott på detta sätt. Palmer (1981, 1984) fann visst liknande statistiskt stöd på svenska data. Ekonomerna är dock inte överens om hur stor denna s k förmögenhetseffekt på konsumtionen är (se vidare specialstudie VI).

4.9 Familjen tar tillbaka försäkringsuppgiften?

Den ekonomiska verkligheten i vårt land har samtidigt inneburit en dramatisk förmögenhetsöverföring från det offentliga till det privata, som varit ett resultat av en politik som ursprungligen syftade till rakt motsatt resultat. Denna politik har skapat inflation. Orsaken har bl a varit såväl ekonomers som politikers oförmåga att förstå sig på skattesystemets och inflationens samlade dynamiska effekter på marknadsvärderingen av förmögenhetsobjekt.

De offentliga budgetunderskottens destabiliserande eller till och med "explosiva" karaktär har diskuterats intensivt bland ekonomer. En ekonomiskt intressantare möjlighet som diskuteras (Feldstein, 1983, Evans, 1985, m fl; se även specialstudie I och VI) är

att fortsatta underskott dels kommer att driva upp räntan i ekonomin, dels höja statens finansieringskostnader och därmed ytterligare stimulera förmögenhetsöverföringen från det offentliga till de privata spararna. Man kan förmodligen i denna utveckling återigen se en mjuk underminering av välfärdsstatens ekonomiska bas.

Vi kan därför peka på en rad tendenser i det moderna industrisamhället som håller på att återföra en växande andel av socialförsäkringssystemets uppgifter till företagen och till familjens ekonomi.

5 Politik för tre år i taget eller för 90-talet?

Varje nation har sin policymodell att uppnå de ekonomiska och politiska kompromisser som speglar samhällets värderingar. Få länder har så explicit utarbetat sin policymodell som Sveriges politiker. I allmänhet är reglerna för politiskt handlande en underförstådd del av nationella traditioner. Att beskriva de politiska spelreglerna är svårt, och som inledningsvis antyddes består de vetenskapliga beskrivningarna tyvärr nästan alltid av missvisande förklaringar. För stor uppmärksamhet har t ex riktats på den svenska arbetsmarknadspolitiken, som bara är en del av den "understanding" om den ekonomiska politiken i stort, som fram till 60-talets slut kännetecknade parterna på den svenska arbetsmarknaden och det regerande partiet (jfr Lundberg, 1985).

Den svenska modellen var betydligt bredare till sin uppläggning. En långsiktigt stabil tillväxt i den totala produktionen var huvudmål. Detta mål skulle uppnås genom fri konkurrens, genom nyetablering samt den aktiva, rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitiken. Modellen förutsatte framför allt en rationell syn hos fackföreningsrörelsen på den nya teknikens införande i företagen¹⁰ - något som de flesta andra industriländer saknade - frihandel samt en acceptans för "institutionell" anpassning hos företag och anställda till strukturomvandlingens krav (rörlighet på arbetsmarkna-

den). Rörligheten skulle till och med drivas på genom den solidariska lönepolitiken. Modellen var klart långsiktig i den bemärkelsen att kortsiktiga upppoffringar fick tas, men att en parallellt pågående produktionstillväxt skulle minimera dessa övergångssvårigheter, särskilt på sysselsättningssidan (den fulla sysselsättningen). Slutligen låg i denna policymodell ett underförstått "socialt kontrakt" som klart skilde svenska socialdemokrater från engelska labour, nämligen utgångspunkten att lämna produktions- och investeringsbesluten åt företagen, där kompetensen fanns (se Ysander, 1979, Eliasson-Ysander, 1983, och Eliasson, 1984a). Det var fördelningen man önskade påverka genom skatter och tillväxt i den offentliga sektorn, så länge detta inte äventyrade själva grunden för politiken, nämligen en stabil produktionstillväxt i det privata näringslivet.

Med denna bredare beskrivning av den svenska modellen blir det inte korrekt att säga att modellen inte längre fungerar därför att betingelserna förändrats. Det är snarare så att den gamla svenska modellen har ändrats till något nytt, som inte fungerar lika bra. Framför allt har de marknadskonforma inslagen tagits bort. Medan den gamla svenska policymodellen hade som huvuduppgift att åstadkomma acceptans i samhället, dels för strukturomvandlingens konsekvenser, dels för en för tillväxten nödvändig spridning i inkomstfördelningen, så har just hejdandet och påverkandet av strukturomvandlingen blivit ett mål i sig i de "policymodeller" som växt fram sedan andra hälften av 60-talet. Det började med regionalpolitiken under 60-talets andra hälft och fortsatte med Åmanlagar, MBL och industripolitik. Det är utomordentligt intressant att i Schagers specialstudie konstatera att sambandet mellan vakanstidens längd och den öppna arbetslösheten för alla år efter den "nya politikens" ikraftträdande förskjutits utåt i den bemärkelsen att korta vakanstider, och därmed lägre löneglidning vid en given arbetskraftsefterfrågan, 1980 kräver en högre öppen arbetslöshet än på 60-talet. Det paradoxala, om detta samband står sig efter ytterligare empirisk kontroll, är att arbetsmarknadspolitiken därmed, vid ett givet inflationsmål, höjt arbetslösheten.

Den gamla svenska modellen, brett definierad som ovan, innebar en klar marknadsstyrning av den svenska ekonomin. Många skulle till och med hävda - även om det är svårt att dokumentera - att den byggde på filosofin att ett vitalt och snabbt växande privat näringsliv var den bästa garanten för inkomstjämnning mellan friska och arbetsföra människor - via marknadskrafterna.

Det problem som fanns inbyggt även i den gamla modellen men som har förstärkts av den nya tidens ändrade ambitioner är den växande offentliga sektorn och det växande, direkta, offentliga engagemang i produktionen som därav oundvikligen blev följden. Den tidigare policymodellens medel (bl a allokeringen av resurserna) började bli mål i den nya politiken.

Den nya policymodellen klarade inte 70-talets externa störningar och de interna balansproblem som blev följden. Med en stor del av den gamla modellens marknadsmekanismer, ersatta med administrativa lösningar på produktion och fördelning, i den offentliga sektorn, på arbetsmarknaden och vad gäller konsumtionen, kunde en naturlig justering av produktionsstrukturen och en nedbantning av de totala privata och offentliga konsumtionsambitionerna inte äga rum. Eftersom den politiskt styrda, administrativa anpassningen gått långsamt och följts av, sannolikt förorsakat, stagnation i industriproduktionen samt inflation, så kvarstår fortfarande betydande delar av balansproblemen.

Detta kapitel ställde från början frågan hur svensk ekonomi skall organiseras institutionellt för att makrobalansproblemen skall kunna lösas. En slutsats som framstår relativt klart från den tidigare analysen är att den svenska ekonomins balansproblem är politiskt. Den bas av industriellt kunnande som finns i Sverige är mer än tillräckligt bred och djup för att kunna - i en teknisk-kommersiell mening - förstora vår konkurrensutsatta sektor så att en lösning med balans vid tillväxt uppnås.

Den "gamla svenska policymodellen" var i första hand ett instrument att nå kompromisser och att få acceptans i samhället för

en ekonomiskt effektiv, men i många avseenden för individen hårdhänt, marknadslösning.

Slutsatsen i detta kapitel är att svensk ekonomi under den gamla policyregimen hade klarat 70-talet betydligt bättre än som faktiskt skedde. Slutsatsen blir därför att någon form av ordnad återgång till den gamla svenska policyregimen är enda möjligheten att återföra produktionstillväxten till en stabil tillväxtbana. De tekniska och kommersiella förutsättningarna för att nå resultat är utomordentligt goda, betydligt bättre än i flertalet länder i Europa, som i olika hög grad kämpar med liknande problem.

Denna positiva lösning på svensk ekonomis balansproblem kommer dock inte att uppnås utan att kortsiktiga övergångsproblem på arbetsmarknaden helt enkelt accepteras på samma sätt som under den gamla regimen, att väsentliga delar av den reglerade delen av ekonomins produktionssystem, inklusive den offentliga sektorn, öppnas för fri, privat konkurrens genom nyetablering (näringsfrihet) så att problemet med en för liten industri undanröjs, samt att inkomst- och förmögenhetsfördelning under övergångsperioden får bli vad anpassningen kräver. Vi vet inte vad som kommer att hända på denna punkt, jämfört med den ojämna fördelningsstruktur som inflation och skattesystem åstadkommit sedan 70-talets mitt. Det är till och med möjligt att konsekvensen av ett återställande av inflationsfri tillväxt med hjälp av en större konkurrensutsatt sektor, kommer att ge ett jämnare fördelningsresultat.¹¹

Det ligger utanför denna studies uppgifter att ha någon mening om hur sannolik den politik som här skisseras är. Vad som däremot är en av uppgifterna är att skissera vad som händer om en annan ekonomisk politik förs, dvs i första hand om de kortsiktiga övergångsbesvaren tar överhanden. Den danska ekonomin erbjuder en pedagogisk illustration. Vad gäller makrobalanserna har Sverige de senaste 5 à 10 åren närmast sig den danska situationen.

Den sedan lång tid tillbaka stora och växande internationella

skuldsättningen tvingade så småningom danskarna att satsa på produktionstillväxt i industrin. Detta har åstadkommit genom en mer effektiv användning av ekonomins resurser. Man valde medvetet att hålla arbetslösheten borta från arbetsplatserna och i stället för dold arbetslöshet ta den som öppen registrerad arbetslöshet, finansierad via offentlig budget.¹² Den stora, internationella skuldsättningen och så småningom den växande offentliga skuldsättningen har tvingat upp räntan långt över den internationella nivån, men också åstadkommit en effektivare användning av kapitalet i industrin. Konsekvenserna har blivit att industriproduktionen, trots sjunkande investeringar, växt i takt med medelvärdet för OECD Europa. Hög tillväxt och öppen arbetslöshet i Danmark kan därför ställas i kontrast till mycket låg tillväxt och öppen arbetslöshet i Sverige, något som i stället finns i dold form på arbetsplatserna.

Hur danskarna undvikit att fastna i den kontinentaleuropeiska och den svenska industripolitiska fällan är ett intressant regimpolitiskt problem. En förklaring skulle kunna vara rationella och krasst resonerande danska politiker. Ett annat skulle vara avsaknaden av storföretag. Den svenska "storföretagstraditionen" är förmodligen nyckeln till svensk ekonomis förmåga att rida ut 70-talskrisen. Men kopplad till den historiskt grundade respekt för staten som sedan 1600-talets effektiva och icke korrumpade centrala förvaltning tycks känneteckna svenskt politiskt liv blir de två traditionerna farliga. Det är oerhört frestande för pressade politiker med en treårig planeringshorisont att försöka sig på industripolitik genom de stora företagen.¹³ Den alliansen leder av skäl som vi påtalat flera gånger alltid fel. Staten får krisföretagen i sin budget, ägarna räddar en del av sitt kapital på skattebetalarnas bekostnad och den ekonomiska tillväxten uteblir.

NOTER

¹ Se Tinbergens klassiska policyanalys (1952) och Hansens (1955) variation på temat.

² Se De svenska storföretagen, IUI, op.cit., 1985.

³ Se Att välja 80-tal, IUI, Stockholm 1979, Kapitel 9.

⁴ För en matematisk genomgång av hur dessa statistiska effekter uppstår, se Eliasson (1985c).

⁵ Se Economic Growth in a Nordic Perspective, op.cit., 1984, Chapter I.

⁶ För en utveckling av detta argument se Policy Making in a Disorderly World Economy, IUI, Stockholm 1983, samt specialstudie VI.

⁷ Se bl a kapitel 9 i Att välja 80-tal, op.cit., 1979.

⁸ Se Zetterberg (1985) samt även Gramlich (1985) och Isaksson (1978).

⁹ För en översikt av litteraturen, se Eliasson, 1982, samt även Kotlikoff-Summers (1981), som hävdar att merparten av sparandet i USA tar formen av transfereringar mellan generationer inom familjerna.

¹⁰ Att den synen fortfarande i grund och botten finns kvar illustrerar Data- och elektronikkommitténs publikationer, reservationer och remissvar.

¹¹ Vad som sker kommer att ske får vi dock aldrig att få veta om inte den typ av data som insamlats i det s k HUS-projektet, som IUI initierat tillsammans med Göteborgs Universitet, för åren 1983/84 också fortlöpande kommer att insamlas under varje år anpassningen äger rum. Se Eliasson-Klevmarken (1981) samt Klevmarken (1984).

¹² Se Economic Growth in a Nordic Perspective, IUI m fl, 1984.

¹³ Se s 20 f samt s 63 ff i De svenska storföretagen, IUI, op.cit., 1985.

Specialstudier

1) I denna volym

I	Lars Oxelheim	Finansiell integration och räntespridning
II	Nils Henrik Schager	Varför har vi ännu inte sett någon löneexplosion?
III	Bo Axell	Inflationen 1985-89, en prognos
IV	Hans Genberg	Inflation och relativprisernas förändring - en jämförelse mellan Sverige och Schweiz
V	Jan Södersten	Industrins vinster, finansiering och tillgångsstruktur, 1965-83
VI	Gunnar Eliasson	Skatteklar, inflation och fördelning

2) I separat bilagevolym om

Expansion och avveckling i industrin

1. Lars Jagrén: Företagens tillväxt i stort och smått - ett historiskt perspektiv
2. Johan Örtengren: Industristöd, krisföretagen och staten som företagsägare
3. Lotta Björklund: Specialkemikalier - en tillväxtbransch?
4. Thomas Lindberg: Hur väl speglar aktiemarknaden företagens värden?

3) I separat bilagevolym om

Det privata och det offentliga näringslivet

1. Bo Carlsson: Tjänsteproduktion
2. Thomas Lindberg och Tomas Pousette: Företaget som tjänsteproducent
3. Enrico Deiacò: Om produktionen och användningen av utbildningstjänster
4. Anders Klevmarcken: Hushållen som produktionsenheter

Referenser

- Albrecht, J, 1978, Production Frontiers of Individual Firms in Swedish Manufacturing 1975 and 1976, i Carlsson-Eliasson-Nadiri (eds.) The Importance of Technology and the Permanence of Structure in Industrial Growth, IUI Conference Reports 1978:2, IUI, Stockholm.
- Albrecht, J, Lindberg, T, 1982, The Micro Initialization of MOSES, IUI Working Paper No. 72.
- Alchian, A A, Demsetz, H, 1972, Production, Information Costs and Economic Organization, AER.
- Anell, B, Lindell, B, Persson, B, 1982, "Förtidspensionering på grund av arbetsbrist - effekter för den enskilde", Linköpings Universitet.
- Arrow, K J, Capron, W M, 1959, "Dynamic Shortages and Price Rises: The Engineer-Scientist Case", Quarterly Journal of Economics, 73, 2, 292-301.
- Arrow, K J, 1959, "Toward a Theory of Price Adjustment", Abramowitz, etc., The Allocation of Economic Resources, Stanford, California.
- Attenborough, N, 1983, "Employment and Technical Change: a New Wave or the Past Revisited?", Paper presented at the ECE seminar on the assessment of the impact of science and technology on long term economic prospects, Rome, Italy, 16-20 May, 1983.
- Axell, B, 1985, Kan inflation förbjudas?, IUI, Stockholm.
- Barro, R, 1974, Are Government Bonds Net Wealth?, JPE, (Nov.-Dec.).
- Barro, R, 1978, The Impact of Social Security on Private Savings, The American Enterprise Institute Studies, No. 199.
- Barro, R, 1979, On the Determination of Public Debt, JPE, (Oct.).
- Barro, R, 1986, US Deficits since World War I, forthcoming, The Scandinavian Journal of Economics, Vol. 88, No. 1.
- Bergholm, F, 1982, The Moses Manual, IUI Working Paper No. 75.

- Bergholm, F, 1983, The MOSES Manual - The Initialization Process, IUI Working Paper No. 118.
- Bergholm, F, Jagrén, L, 1985, "Det utlandsinvesterande företaget" i Eliasson m fl, De svenska storföretagen, IUI, Stockholm.
- Bishop, J, 1982, The Social Payoff from Occupational Specific Training, Ohio State University.
- Bishop, J, Kang, S, 1984, Hiring and Training Workers, The National Center for Research in Vocational Education.
- Björklund, A, 1982, "Rehn-Meidners Program och den faktiska politiken" i Arbetsmarknadspolitik under debatt, Publica, IUI Småtryck nr 170, Stockholm.
- Björklund, A, 1984, "Varför arbetsmarknadspolitik?", Ekonomisk Debatt 1984:2, IUI Småtryck nr 160, Stockholm.
- Björklund, A, 1985, "Policies for labor market adjustment in Sweden", under publicering i Gary Hufbauer and Howard Rosen (eds.), Domestic Adjustment and International Trade, Institute for International Economics, Washington, 1986.
- Björklund, A, Moffitt, R, 1983, "The Estimation of Wage Gains and Welfare Gains in Self-Selection Models", Discussion Papers 735-83, Institute for Research on Poverty, University of Wisconsin.
- Bosworth, D L, 1981, "The Demand for Qualified Scientists and Engineers", Applied Economics.
- Burtless, G, 1984, "Are Targeted Wage Subsidies Harmful? - Evidence from a Wage Voucher Experiment", The Brookings Institution.
- Calmfors, L, m fl, 1985, "Lönebildning och samhällsekonomisk stabilisering", Svenska sparbanksföreningen, Stockholm.
- Carlsson, B, m fl, 1979, Teknik och industristruktur - 70-talets ekonomiska kris i historisk belysning, IUI, IVA, Stockholm.
- Carlsson, B, 1981, "The Content of Productivity Growth in Swedish Manufacturing", The Firms in the Market Economy, IUI 40 Years, Stockholm.
- Carlsson, B, 1983, "Det svenska industristödet i internationell jämförelse", Ekonomisk Debatt, nr 7, också IUI Småtryck nr 150.

- Carlsson, B, 1985, Tjänstesektorns utveckling, stencil, IUI, Stockholm.
- Carlsson, B, Bergholm, F, Lindberg, T, 1981, Industristödspolitiken och dess inverkan på samhällsekonomin, IUI, Stockholm.
- Chen, E K Y, 1979, Hyper-Growth in Asian Economies, New York.
- Civilingenjörskörbundet lönestatistik, 1984.
- Cumby, R E, Mishkin, F S, 1985, The International Linkage of Real Interest Rates. The European-US Connection, NBER Working Paper No. 1423.
- Dahmén, E, 1950, Svensk industriell företagsverksamhet. Kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919-1939, IUI, Stockholm.
- Dahmén, E, 1984, Schumpeterian Dynamics. Some Methodological Notes, IUI Booklet No. 162, Stockholm.
- Dahmén, E, Eliasson, G (eds.), 1980, Industriell utveckling i Sverige, IUI, Stockholm.
- Dahmén, E, Eliasson, G, 1983, "Företagen i det ekonomiska skendet", Dahmén - Eliasson (eds.), Industriell utveckling i Sverige, IUI, Stockholm.
- Day, R, Eliasson, G (eds.), 1986, The Dynamics of Decentralized (Market) Economies, kommande publikation från IUI och North-Holland.
- DS I 1983:24, Yrkeskunnande och upplärning i industriföretag - en studie av rekryteringsproblem och möjligheter att lösa dessa.
- Duncan, G, Stafford, F, 1981, The Use of Time and Technology by Households in the United States, IUI Booklet No. 120.
- Duncan, G, Morgan, J, 1982, Longitudinal Lessons from the Panel Study of Income Dynamics, Review of Public Data Use 10, även i IUI Booklet No. 180.
- DuRietz, G, 1980, Företagsetableringarna i Sverige under efterkrigstiden, IUI, Stockholm.
- DuRietz, G, 1985, "Nyföretagandets roll för sysselsättningen" i Jakobsson m fl Arbetslöshetsfällan, SAF, Stockholm.

- Economic Growth in a Nordic Perspective, IUI, ETLA, IØI, Det Økonomiska Råd, IFF, 1984.
- Edin, P A, 1984, Individuella sysselsättningskonsekvenser av nedläggningen, Working Paper No. 119, Svenska Handelshögskolan, Helsingfors.
- Ek, G, 1985, Tillverkningsindustrin. En kartläggning av dess inköp av tjänster, stencil, Examensarbete linjen för offentlig förvaltning, Ekonomiska institutionen, Universitetet i Linköping.
- Eliasson, G, 1971, Diagnos för 70-talet, Katrineholm.
- Eliasson, G, 1972a, Capital Transfers, Taxes and International Corporate Operations, Economic Research Reports B2, Sveriges Industriförbund, Stockholm.
- Eliasson, G, 1972b, International Competitiveness - An Empirical Analysis of Swedish Manufacturing, No. 3 Research Series B, Sveriges Industriförbund, Stockholm.
- Eliasson, G, 1976, Business Economic Planning - Theory, Practice and Comparison, John Wiley & Son, London etc.
- Eliasson, G, 1978, A Micro-to-Macro Model of the Swedish Economy, IUI Conference Reports 1978:1, Stockholm.
- Eliasson, G, 1980a, "Företag, marknader och ekonomisk utveckling - en teori och några exemplifieringar" i Dahmén-Eliasson (eds.), Industrins utveckling i Sverige, IUI, Stockholm.
- Eliasson, G, 1980b, "Elektronik, teknisk förändring och ekonomisk utveckling" i Datateknik, ekonomisk tillväxt och sysselsättning, Data- och Elektronikkommittén, Stockholm.
- Eliasson, G, 1982, The Sophisticated Saver - The Family as a Savings, Investment and Borrowing Institution, mimeo, IUI, Stockholm.
- Eliasson, G, 1983, The Swedish Micro-to-Macro Model - Idea, Design and Applications, IUI Working Paper No. 103.
- Eliasson, G, 1984a, "The Micro-Foundations of Industrial Policies" i Jaquemin (red), European Industry, Public Policy and Corporate Strategy, Oxford University Press, också IUI Booklet No. 173.
- Eliasson, G, 1984b, "Micro Heterogeneity of Firms and the Stability of Industrial Growth", JEBO, Vol. 5 (Sept.-Dec.).

- Eliasson, G, 1984c, De utlandsetablerade företagen och den svenska ekonomin, IUI Forskningsrapport nr 26, Stockholm.
- Eliasson, G, 1984d, "Den industriella basen för tillväxt - kapitalmarknadens kritiska roll" i IUIs verksamhetsberättelse 1983-84.
- Eliasson, G, 1984e, "Informations- och styrsystem i stora företag" i Eliasson-Fries-Jagrén-Oxelheim, Hur styrs storföretag?, IUI/Liber, Kristianstad.
- Eliasson, G, 1985a, "De svenska storföretagen" i Eliasson m fl, De svenska storföretagen, IUI, Stockholm.
- Eliasson, G, 1985b, Information Technology, Capital Structure and the Nature of Technical Change, IUI Working Paper No. 138.
- Eliasson, G, 1985c, Dynamic Micro-Macro Market Coordination and Technical Change, IUI Working Paper No. 139.
- Eliasson, G, 1985d, The Firm and Financial Markets in the Swedish Micro-to-Macro Model - Theory, Model and Verification, (kommande IUI-publikation).
- Eliasson, G, 1985e, The Stability of Economic Organizational Firms and the Importance of Human Capital, IUI Working Paper No. 143.
- Eliasson, G, 1985f, The Knowledge Base of an Industrial Economy - The OECD Human Resources Project, kommande IUI Working Paper.
- Eliasson, G, Bergholm, F, Horwitz, E C, Jagrén, L, 1985, De svenska storföretagen - en studie av internationaliseringens konsekvenser för den svenska ekonomin, IUI, Stockholm.
- Eliasson, G, Carlsson, B, Ysander, B-C, m fl, 1979, Att välja 80tal, IUIs långtidsbedömning 1979, Stockholm.
- Eliasson, G, Fries, H, Jagrén, L, Oxelheim, L, 1984, Hur styrs storföretag?, IUI/Liber, Kristianstad.
- Eliasson, G, Granstrand, O, 1981, The Financing of New Technological Investments, IUI Booklet No. 121, Stockholm.
- Eliasson, G, Klevmarcken, A, 1981, Household Market and Non-Market Activities, IUI Research Report No. 12, Stockholm.
- Eliasson, G, Lindberg, T, 1981, Allocation and Growth Effects of Corporate Income Taxes i Eliasson-Södersten (eds.) Business Taxation, Finance and Firm Behavior, IUI Conference Reports 1981:1, IUI, Stockholm.

- Eliasson, G, Sharefkin, M, Ysander, B-C, 1983, Policy Making in a Disorderly World Economy, IUI, Stockholm.
- Eliasson, G, Ysander, B-C, 1983, The End of Welfare, IUI Booklet No. 128.
- Englund, P, Person, M, 1985, "Bostadsval och förmögenhetsfördelning" i Forskare om Bostadspolitik och Bostadsmarknad, Bygghögskolebyråns rapport, Stockholm.
- Evans, P, 1985, Do Large Deficits Produce High Interest Rates, AER, March.
- Feige, E, 1985, The Swedish Payment System and the Underground Economy, kommande IUI Working Paper.
- Feige, E, McGee, R T, 1983, Sweden's Laffer Curve: Taxation and the Unobserved Economy, The Scandinavian Journal of Economics, Vol. 85 (4).
- Feldstein, M, 1982, "Domestic Saving and International Capital Movements in the Long Run and the Short Run", NBER Working Paper No. 947.
- Feldstein, M, 1983, Signs of Recovery, Economist, June 11.
- Freeman, R B, 1971, "The Labour Market for College Trained Manpower", Journal of Human Resources.
- Gilson, R, Muonik, J, 1985, Sharing among the Human Capitalists - An Economic Inquiry into the Corporate Law Firm and How Partners Split Profits, 37, Stanford Law Review.
- Gramlich, E, 1985, "Excessive Government Spending in the U.S. - Facts and Theories" i Gramlich-Ysander (eds., 1985).
- Gramlich, E, Ysander, B-C (eds.), 1985, Control of Local Government, IUI Conference Reports 1985:1.
- Granstrand, O, 1985, Measuring and Modelling Innovative New Entry in Swedish Industry, IUI Working Paper No. 140
- Gustafsson, S, Lantz, P, 1985, Arbete och löner, IUI, Arbetslivscentrum, Stockholm.
- Gørtz, E, Hansen, J B, 1976, The Relative Size of the Public Sector and the Tax Burden in a Neoclassical Growth Model, Scandinavian Journal of Economics.
- Hansen, B, 1955, "Finanspolitikens ekonomiska teori", SOU 1955:25, Stockholm.
- Hansson, I, 1983, "Skattereformen och de totala marginaleffekterna", Ekonomisk Debatt 1983:1.

- Hause, J C, DuRietz, G, 1984, "Entry, Industry Growth, and the Microdynamics of Industry Supply", Journal of Political Economy.
- Hedlund, G, Hägg, I, Hörnell, E, Rydén, B, 1985, Institutioner som aktieägare, Förvaltare? Industrialister? Klippare? SNS, Stockholm.
- Hedström, P, 1985, "Disability Pension - Welfare or Misfortune?" i Eriksson, R et al. Welfare States and Welfare Research: The Scandinavian Approach, M E Sharpe, New York.
- Holmlund, B, 1984, Labor Mobility, IUI, Stockholm.
- Industriförbundet m fl, 1985, Var finns teknikerna för svensk industri?, Stockholm.
- Isacsson, H, 1978, Välfärdsstatens nya politik, Tiden, 9/10.
- IUI, IVA, 1979, Teknik och industristruktur - 70-talets ekonomiska kris i historisk belysning, Stockholm.
- Jacobsson, U, Normann, G, 1981, "Welfare Effects of Changes in Income Tax Progression in Sweden", i Eliasson-Holmlund-Stafford (eds.), Studies in Labor Market Behavior - Sweden and the United States, IUI Conference Reports 1981:2.
- Jagrén, L, 1985, Företagens tillväxt i ett historiskt perspektiv, stencil, IUI, Stockholm.
- Jonsson, L, Siven, C-H, 1984, "Löneutjämnings mekanismer", Ekonomisk Debatt 1984:7.
- Josefsson, M, 1977, "Enkätundersökningen om industriföretagens planer" i IUIs långtidsbedömning 1976. Bilagor, IUI, Stockholm.
- King, M J, Fullerton, D, 1984, The Taxation of Income from Capital - a Comparative Study of the United States, the United Kingdom, Sweden and West Germany, NBER, IFO, IUI, and Chicago University Press.
- Klevmarcken, A, 1984, Household Market and Nonmarket Activities. The First Year of a Swedish Panel Study. Paper presented at the Annual Meeting with the American Statistical Association in Philadelphia 1984, även i IUI Booklet 178.

- Kling, D m fl, 1984, Tillväxt till lågpris. Industrin i LU-84, Sveriges Industriförbund, Stockholm.
- Klovland, J T, 1984, The Evasion and the Demand for Currency in Norway and Sweden. Is There a Hidden Relationship?, Scandinavian Journal of Economics, No. 4.
- Konjunkturbarometern, Konjunkturinstitutet, olika årgångar.
- Kotlikoff, L J, Summers, L H, 1981, The Role of Intergenerational Transfers in Aggregate Capital Accumulation, JPE (August).
- Lindberg, T, Pousette, T, 1985, Services in Production and Production of Services in Swedish Manufacturing, kommande IUI Working Paper.
- Lundberg, E, 1985, The Rise and the Fall of the Swedish Model, JEL, Vol. XXIII, No. 1, March.
- Lybeck, J, 1982, "Budgetunderskottens teori och praktik" i Perspektiv på budgetunderskottet, rapporter till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, del 1 Nr 13, 1982:14.
- Marshall, A, 1919, Industry and Trade, London.
- McMillan, C J, 1985, The Japanese Industrial System, de Gruyter, New York.
- Nilsson, C, 1982, "Syssetsättningspolitiken och arbetsmarknadens anpassningsproblem" i Arbetsmarknadspolitiken under debatt, Publica, Stockholm.
- OECD, 1983, Services to Industry. Survey of the Relations between Services and Industry, stencil, DSTI/IND/83.49.
- OECD, 1971, "Occupational and Educational Structures of the Labour Force and Levels of Economic Development. Further Analysis and Statistical Data", Paris.
- Okun, A M, 1981, Prices and Quantities in Macroeconomic Analysis, The Brookings Institution, London etc.
- Oxelheim, L, 1984a, "Industrial Structure and Country Risks in a Nordic Perspective", Economic Quarterly Review. Unitas, Vol. 56, No. 4.
- Oxelheim, L, 1984b, "The Largest Nordic Manufacturing Companies" i Economic Growth in a Nordic Perspective, IUI m fl.

- Palmer, E, 1981, Determination of Personal Consumption, Stockholm.
- Palmer, E, 1984, "Hushållssparandet" i SOU 1984:7, Långtidsutredningens modellsystem och ekonometriska studier.
- Pelikan, P, 1985, Private Enterprise vs. Government Control: An Organizationally Dynamic Comparison, IUI Working Paper No. 137.
- Persson-Tanimura, I, 1974, "Arbetsmarknadsinformation och arbetsförmedling", SOU 1974:29.
- Pettersson, L, 1983, "Ingenjörutbildning och kapitalbildning 1933-1973", skrifter utgivna av Ekonomisk-Historiska Föreningen, Lund.
- Pettersson, L, 1985, "Ingenjörutbildningen i ett cykliskt perspektiv", Forskning om utbildning, UHÄ, 1985.
- Prais, S J, 1981, Productivity and Industrial Structure, Cambridge University Press.
- Proposition 1984/85:5, Ny organisation för den särskilt anordnade arbetsmarknadsutbildningen.
- Proposition 1984/85:150, Reviderad finansplan, Norstedts tryckeri, Stockholm.
- Ryan, P, 1985, The Workplace; Content of Jobs and Effects upon Skills, opublicerat manuskript, OECD.
- Rybczynski, T M, 1983, "Industrial finance system in Europe, U.S. and Japan", Paper presented to the IUI Conference on The Dynamics of Decentralized (Market) Economies, Stockholm-Saltsjöbaden, Aug.-Sept. 1983.
- SCB 1981:6, "Behov av utbildade under 1980-talet".
- SCB 1984:2, Arbetskraftsbarometer 1984.
- SCB 1985, SCBs Arbetsmarknadsstatistik 29/85 1985, opublicerat material.
- Simpson, W, 1984, "An Econometric Analysis of Industrial Training in Canada", The Journal of Human Resources, XIX.4.
- SIND 1984:2, Effekter av 1982 års devalvering, Liber Förlag, Stockholm.

- SM N 1984:5.5, Nationalräkenskaper 1970-83 (samt appendix), Statistiska Centralbyrån, Stockholm.
- Sohlman, Å, 1982, Utbildning och arbetsmarknad, Studentlitteratur.
- SOS, Företagen, årlig, Statistiska Centralbyrån, Stockholm.
- SOS, Industri, årlig, Statistiska Centralbyrån, Stockholm.
- SOU 1983:22, Utbildning för arbetslivet, Betänkande av kommittén för arbetsmarknadsutbildning och företagsutbildning (KAFU).
- SOU 1984:4, LU 84, Långtidsutredningen, Liber, Stockholm.
- Stiglitz, J, 1983, On the Relevance or Irrelevance of Public Financial Policy, NBER Working Paper No. 1057.
- Ståhl, L, 1982, "Snabb tillväxt för datakommunikation", Tele, Vol. 88, nr 4.
- Summers, L, 1982, The Non-Adjustment of Nominal Interest Rates - a Study of the Fisher Effect, NBER Working Paper No. 836.
- Svennilson, I, 1961, "Utbildning och ekonomisk politik", Ekonomisk tidskrift, 1961.
- Swedenborg, B, 1982, Svensk industri i utlandet, IUI, Stockholm.
- Södersten, J, Lindberg, T, 1983, Skatt på bolagskapital - Sverige i jämförelse med Storbritannien, USA och Västtyskland, IUI Forskningsrapport nr 20, Stockholm.
- Teigen, R, 1976, Financial Development and Stabilization Policy, Industriförbundets Ekonomiska Utredningsrapporter Serie A, Nr 19, Stockholm.
- Tinbergen, J, 1952, On the Theory of Economic Policy, Amsterdam.
- Tinbergen, J, 1975, "Substitution of Academically Trained by Other Manpower", Weltwirtschaftliches Archiv.
- Utterback, J M, Reitberger, G, 1982, Technology and Industrial Innovation in Sweden. A Study of New Technology-Based Firms, Report submitted to the National Swedish Board for Technical Development (STU), Stockholm.
- Zetterberg, H, 1985, "Första valet med offentligförsörjda i majoritet", Svenska Dagbladet, 23 juni.
- Westerman, J, 1768, Om svenska näringarnes undervigt emot de utländske förmedelst en trögare arbetsdrift, Stockholm.

- Ysander, B-C, 1979, "Offentlig ekonomi i tillväxt" i Eliasson-Carlsson-Ysander m fl (1979).
- Åberg, Y, 1984, Produktivtetsutvecklingen i industrin i olika OECD-länder 1953-1980, IUI Forskningsrapport nr 25.
- Örtengren, J, 1985, Industristödet och staten som företagsägare, stencil, IUI, Stockholm.